

Lovro Kuhar:

Za delom.

Meglenega zimskega jutra nas je bilo zbranih veliko število pred vhodom neke tovarne blizu Trsta. Zvedeli smo, da bodo ob osmih najeli pet delavcev; pet samo, a nas je bilo najmanj desetkrat pet lačnih, kruha potrebnih konkurentov: sivih starcev in mladih, še nedoraslih fantov, tolpa razcapancev z izstradanimi obrazi, nagnana od vseh vetrov. Družba se je vedno večala. Po cesti, ki je peljala mimo tovarne, so prihajali vedno novi, ustavljali se in čakali z nami. Nekateri so stali nepremično na mestu kakor kipi in venomer zrlji skozi mrežasta vrata na tovarniško dvorišče. Drugi so bili nekoliko živahnejši, prerivali so se semintja in se ogledovali po tovariših; kadar je prišel po cesti kak novinec, so ga pozdravljali in se mu zaničljivo režali. Zopet drugi so polglasno mrmrali sami s seboj, pušili smodke in pipe. Vsem je pa seval z obraza izraz nevoščljivosti, škodoželjnosti do bližnjega.

Dolgo smo že stali. Dva, trije so se naveličali večnega čakanja, in ker so videli množico, so se izrinili iz gruče in izginili po cesti v meglo.

„Samo pet jih rabijo,“ so rekli in so šli. Ostali smo gledali za njimi, zdeli so se nam junaki, ki nočejo varati samih sebe kot mi. Čas je hitel in mi smo še vedno stali pred tovarno. Lotevala se je nas nestrpnost, v naših srcih se je menjavalo tolažljivo upanje z gnevom bridkega varanja, vse se je pa topilo v napetem pričakovanju . . .

„Kaj odlagajo!“ je zamrmral nekdo v prednjih vrstah. „Osem je že gotovo proč.“

„Morebiti nas imajo za norce?“ je menil nekdo drugi.

„Ni še čas — deset minut še manjka do osmih!“ je zavpil visok, suh mož v zadnjih vrstah in dvignil svojo žepno uro nad glavo.

Med množico je hipno zašumelo; jezni, kratki glasovi so se slišali iz vrveža in mračni zgrbani obrazi so se obračali proti možu z uro.

„Uro ima!“ je presekala nekdo z visokim glasom nerazločno godrnjanje.

„Pa z nami čaka na delo!“ je rezko dejal drugi.

„Uro prodaj in lahko živiš nekaj časa!“

„Sem z uro!“ je zahtevalo nekaj glasov in par pesti se je dvignilo. Mož z uro je prebledel, uvidel je, da ni šala. Potisnil je klobuk na čelo, sključil hrbet in se potuhnil iz gruče.

„He, držite ga! Kam pa, kam!“ Ali onega z uro je že zagrnila megla. Polagoma so se duhovi pomirili, razljučeni obrazi so se razvedrili in neka razposajenost se je opazila v družbi.

„Kaj pa vi tam spredaj?“ je v šali zaklical nekdo med zadnjimi onim, ki so že od prvega svita čakali tukaj in se krepko držali železnih vrat. Prednji se niso niti ozrli, bulili so dalje na dvorišče. Nad glavami je zadonel smeh.

„Boje se, haha!“

„Izmenjajmo, slišite!“ . . . Klici so postajali ostrejši in razločnejši. Tisti pri vratih so se pričeli bati in so se krčevito oprijeli križastega železja.

„No, ali bo kaj?“ . . .

„Mi smo bili prvi tukaj!“ so se trdovratno odzvali vratarji.

„Vseeno! Proč od vrat!“

„Nikakor!“

„Radi bi vedeli!“

Kakor morski val so se zagnale zadnje vrste naprej in se skušale zriniti v ospredje. Prej lahkoživa razboritost, ki je vladala med množico, se je mahoma prevrgla v srdito neodjenljivost. Slišalo se je pehanje in porivanje, težki, mučni dihi, kaka zamolkla kletev vmes in bolesten stok, kosti so pokale, železna vrata so škripala, trenotek, in prednji so bili vrženi nazaj.

„Roparji!“ so hropeli in se penili.

Zmagovalci so jim odgovorili s krohotom. Jaz se nisem udeležil borbe, nahajal sem se nekako v sredi gruče in se nisem prišteval ne prednjim, ne zadnjim. Toda v boju sem bil nehote potisnjen naprej in preden sem se dobro zavedel, sem stal prav blizu vrat; eden je še bil pred menoj. Sedaj sem se seveda tudi jaz krohotal, a skoro prehitro. Odrinjeni so na vsak način hoteli dobiti svoje postojanke nazaj in jeli so nas trgati od vrat. In morebiti bi nam bili sedaj vrnili, ko bi se ne bili ravno v tem času na dvorišču pojavili vratar in dva uradnika s svinčniki za ušesi ter se približali vratom. Obstali smo tiho vsak na svojem mestu in plašno zrl v prihajajoče. Prej smo jih že težko čakali in smo si želeli hitre odločitve; zdaj pa, ko so bili tukaj, smo se jih skoraj bali in vztrepetavali v negotovem upanju.

Pred vrati so obstali. Mlajši uradnik se je nagnil k tovarišu in mu nekaj zašepetal, nato sta se zasmejala košato in nesramno. Mi smo stali nepremakljivo na mestu, prezirljivi smeh obeh uradnikov se nam je zdel kot ostro kamenje, padajoče v obraz in v velikem ponižanju smo sklonili glave k tlom. Skrivaj sem se ozrl po tovariših okrog sebe; opazil sem tope obraze in bedasti pogledi so razodevali malodušno suženjstvo... Tedaj je vratar porinil svojo debelo, napihnjeno glavo skozi mrežasto železje in zavpil:

„Odstranite se, drugače ne odprem vrat!“

Besede so šle mimo nas in nihče ni storil koraka nazaj. Ne upornost, ampak strah je nas stiskal v tistem trenutku, da se nismo ganili. Misli brez ciljev so nam begale po glavi, iz njih se je kopičila brezplodna fantazija naivnega proletarca o delu, kruhu in zaslužku.

Ker je vratar uvidel, da ne opravi nič, je izmaknil glavo in jel odklepati vrata. Toda odprl jih ni, pustil je priprte in se tako pogajal z nami; uradnika sta mu pomagala. Jemali so kar od kraja; vratar je vpil nad nami, uradnika sta se pa smehljala in beležila opazke na papirje. Imeli so že štiri nabrane, ko se je vratar iznova ozrl po gruči.

„Ali je kdo tesar?“ je vprašal. „Naj se oglasi!“

Sladko čustvo me je prešinilo; že ugaslo upanje se je zopet pojavilo v meni in z vzradoščenim klicem sem se oglasil.

„Jaz sem tesar!“ sem vpil in skušal preriti vrsto mož pred seboj. Ali komaj sem izustil, so se ponudili že vsi in cesta je odmevala klicev: „Jaz sem tesar... tesar... mi smo tesarji... he!“

Tolpa je pritisnila k vratom; od zadaj so me objele krepke pesti in me obdržale na mestu, mimo mene so se pa pehali drugi. Izbrali so drugega tesarja in izvoljeni so izginili z uradniki v tovarno. Mi pred vrati smo se oddahnili od razburjenosti in se pričeli razhajati. Par je odšlo mračnih in tihih, nekaj se jih je brezmiselno smejalo, drugi so se rogali sprejetim.

„Trpinčili jih bodo kot živino,“ so govorili. Tudi jaz sem se pomešal med odhajajoče. Mlad fant me je začel zasramovati.

„No, gospod tesar!“ je dejal zbadljivo in mi puhnil v obraz dim smradljivega tobaka. „Ali ti je žal za delom, kaj? Če jaz ne smem, tudi drugemu ni treba. Prijeli smo te, hehe!“ se je smejal.

Molčal sem. Poleg naju je stal mož v zakrpani obleki, videl je mojo pobitost in smilil sem se mu.

„Kaj zasmehuješ, zlodej!“ je vzrožil nad fantom. „Izgubi se, sicer te lopnem za komat!“

Fant se je zbal in se je počasi odstranil.

„Popihal jo je!“ se je veselil mož z menoj in me vprašal, kam sem namenjen. Odgovoril sem mu, da nikamur, da pojdem v mesto.

Povabil me je s seboj in napotila sva se v mesto. Cesta se je vila ob bregu blizu morja; valovi so pljuskali ob skalovje in njih šum je odmeval sem do naju. Razločila nisva ničesar, ker je bila vsa okolica zavita v vlažno morskno meglo. Korakala sva mimo tovarjen in raznih delavnic, vrstečih se ob potu; iz njih je prihajal ropot strojev in kolesja, udarci težkih batov in kladiv so bobneli, žvenk železja je donel vsevprek. Polagoma se je cesta izpreminjala v ulico, postajala je širja in snažna, ob straneh so se dvigala razna imenitna poslopja z okrašenimi portali in vogali. Prišla sva v mesto. Pohajkovala sva po ulicah novega mesta in brez zanimanja ogledovala izložbe v trgovinah. Ko sva se naveličala, sva krenila v pristanišče in postopala ob morju cele tri ure. Gledala sva došle in odhajajoče parnike, opazovala delavce, ki so blago nakladali in razkladali; videla sva, kako so se potili, kako so omagovali pod težkimi tovari in zahotelo se je še nama delati, dvigati, nositi bremen. Vprašala sva paznika v nekem skladišču, ali rabijo delavcev. A oni se je nama smejal. „Še ti nimajo kaj delati,“ je rekel.

Midva sva videla narobe, vsak je moral hiteti in delati za dva. Nato sva vprašala nekega delavca, po čem plačujejo.

„Po pet kron na dan,“ se je nama zlagal. Imel je pa samo tri krone na dan in ker ni hotel vzbuditi pomilovanja do sebe, je povedal dve kroni več.

Na nekem prostoru so zasipavali morje. Zabijali so pilote v zemljo in delali močno cementno zidovje. Tudi tu sva se ponudila; toda podjetnik je naju opsoval in zapodil.

Bilo je že poldne, in tedaj je svetoval znanec, da bi šla v žganjarno. Jaz sem hotel iti k peku po kruh.

„Saj tudi v žganjarnah prodajajo kruh. Greva tja, kjer dobiva vse. Neki žganjar v starem mestu peče zelo dober kruh,“ je sklepal on in me vabil s seboj. Žganjarska beznica mi je bila sicer zoprna, vendar sem šel ž njim. Dolgo sva hodila po ozkih, krivih ulicah starega mesta, preden sva našla dotično hišo.

Ko sem vstopil, sem spoznal, da sem zašel v eno izmed onih glasovitih tržaških lukenj, kjer se zbira pri žganju družba najraznovrstnejših ljudi. Sedla sva za mizo ob majhnem, mračnem oknu in si kupila kruha in žganja. Kruh je bil koruzen, v sredini še skoro sirov; tudi žganje, ki ga je nama prinesla zamazana, debelušna

točajka v glinastem lončku, je bilo slabo, dasi ga je tovariš hvalil in ga pil v hlastnih požirkih.

„Ali ti ne ugaja tukaj?“ me je vprašal in se čudil.

„Zanimivo je. Ali so ti ljudje vsi brez posla?“

„Večinoma. Pregarjajo si dolg čas.“

Mize okoli naju so bile res skoraj vse zasedene z razcapanimi gosti, kakor sva bila midva. Nekateri so bili pijani in če niso pospali za mizami ali na tleh, so kričali in razbijali kot zbesneli. Drugi so lizali žganje iz loncev in lovili točajkino debelo, neokusno roko, ali se pa nasmihali ženskam, ki so se smukale med njimi. Žensk je bilo precej v sobi. Prisedle so k moškim in se jih ovijale, pile žganje ter se opotekale med mizami. Tudi k nama je prisedla mlada, bosa in kuštrava punca. Prijela me je za roko, a zgrozil sem se: njena roka je bila mrzla in trepetajoča, ohlapna kot cunj. Gledala me je z motnimi očmi in se je skušala smejati; toda bila je preveč omamljena od žganja in komaj je raztegnila zasinele ustnice. Popila nama je žganje iz lončka, nato je opotekaje odšla k drugi mizi, kjer se je zgrudila na stol in zaspala.

Neka druga starejša ženska je iztegnjena ležala na dolgem stolu ob zidu. Bila je odeta v zamazane cunje; izpod njih so molele tanke noge z velikimi, razhojenimi podplati, ena roka ji je počivala na prsih, druga je visela navzdol in segala skoraj do tal. Glava je bila nagnjena daleč nazaj, iz polodprtih ust so silile ostudne pene in se nabirale okrog ustnic, od slabo zavezanih kit so se vsipali šopi ogljenočrnih las.

„Poglej to žensko,“ me je opozoril znanec. „— Mati je šestih otrok.“

„Ali jo poznaš?“

„Poznam dobro. Že dve leti stanujemo skupaj v eni hiši.“

„Pa je omožena?“ sem vprašal.

„Je, vendar z možem nista skupaj. Otroci so sami doma. Ena deklica je že precej velika in bi že lahko delala, pa ne zna ničesar.“

„To je žalostno!“

Na mojo opazko je tovariš malomarno zamahnil z roko in do dna posušil žganje iz lončka. Postavil ga je narobe na mizo in se ozrl vame.

„Morda ga še bova?“

„Dosti ga je. Škoda denarja, rabila ga bova!“ sem sklenil jaz. Toda tovariš ni odnehal.

„Čemu denar?“ je ugovarjal. „Jaz nimam vinarja več, pa se ne brigam za to. Ko bi imel, bi plačeval, da bi bila oba pijana. No daj! Zaradi osem krajcarjev ne bo vsega konec.“

Ostal sem trdovraten in sem hotel oditi.

„Ne morem!“ sem se branil. „Denarja imam samo za tri dni življenja pri kruhu, potem sem berač.“

On je vztrajal pri svojem. Pravil mi je, kako nespametno je pohajkovati po mestu in prodajati zijala za prazen nič, tukaj imava pa lep mir in lahko do noči sediva pri enem lončku. Dokazoval mi je tudi, da bova jutri gotovo dobila delo, on ve za prijatelja, ki se bo naju usmilil in bo nama priskrbel zaslužka. Končno me je jel tako glasno prositi, da sem se vdal in plačal osem krajcarjev. Tako sva obsedela za mizo. Šele čez dobro uro sva zlezla iz beznice v mračno ulico, vijočo se med visokimi hišami, nad katerimi so pluli solnčni žarki, še više gori se je smehljalo modro nebo.

Na ulici sva se posvetovala, kam naj kreneva, toda nobeden ni vedel nič točnega. Jaz bi bil najrajši šel spat, pa nisem imel stanovanja in zavetišča, kjer sem spal drugikrat, je bilo že zaprto. Torej nama ni preostalo drugega, nego pohajkovati dalje. Branjevka ob zidu je nama podarila vsakemu dve pomaranči; potem sva tavela po ulici in čez dobre četrte ure sva prišla iz mesta. One črne, velike hiše so izginile, nekaj časa so naju še spremljale skromne hišice, postavljene ob cesti, a kmalu so prenehale tudi te in ostala sva sama sredi ceste. Ko sva bila že daleč iz mesta, sva zavila s ceste v stran in se vlegla na rušo, olupila sva vsak eno pomarančo in jedla. Od tu sva imela zelo lep razgled na mesto, na pristanišče in morje. Ko sva imela mesto pod seboj, sva bila ponosna neke neumljive proletarske vzvišenosti, globoko sva dihala sveži zrak in se neumno smehljala božajočim solnčnim žarkom. Lotila se je naju potepuška razposajenost, pometala sva klobuke od sebe in ležala kot bi padla z neba. Potem sva se spomnila, da še hraniva vsak eno pomarančo. Sadje je bilo slastno in tovariš je izrazil kesanje, ker nisva znala branjevke bolje izkoristiti. Željno se je oziral naokrog in na cesti je zagledal kmeta z oslovsko vprego: tepec nepazljivi — medpotoma mu je zlezla plahta, s katero je imel pokrit voz, na stran in cel kup krasnih jabolk nama je blestel naproti.

„Hej, kmet!“ je klical razigrane volje moj tovariš. „Daj sem, ali pa s plahto zakrij sadje, midva že komaj požirava sline.“

Kmet se je nasmehnil, potegnili plahto preko vabljive prikazni in brezobzirno pognal osla. Ko je kmet izginil v dalji, je ogovarjal nove potnike, prihajajoče po cesti ter jih vabil k sebi. Slednjič se je umiril in tiho obležal poleg mene. —

Jaz bi bil silno rad izvedel kaj več o njem, posebno glede njegove preteklosti in njegovih sedanjih razmer, in že parkrat sem tekom dneva skušal zaplesti pogovor o tem, a vsakikrat sem si premislil. To je bilo tudi povsem naravno. Priznati moram, da sva v kratkem času najinega znanja že jako prostodušno občevala med seboj; vendar sem slutil, da se moj znanec kljub svoji ničevosti smatra za nekaj višjega, popolnejšega od mene, in zaradi tega sem s svojimi vprašanji odlagal. Da je bila moja slutnja opravičena, se se je pokazalo takoj. Tovariš mi je kar v začetku najinega pogovora dal čutiti, da stoji v vrlinah potepuške obrti nad menoj, rekoč: „Ko sem bil jaz še tako neumen, kot si zdaj ti.“ — Videč ga, kako leži poleg mene, se me je iznova lotila radovednost, ki sem mu jo takoj razodel in jo podkrepil s prošnjo. Uslišal me je drage volje. Zdelo se mi je celo, da je komaj čakal mojega poziva in kmalu sem poslušal njegovo povest. Pripovedoval mi o mladosti na kmetih, o svojem odhodu z dežele v mesto, z nadami in cilji v prekipevajočem srcu, o občutkih, ki jih je doživel v prvih dneh svojega bivanja v mestu. Vendar mi to ni bilo novo; podobno je bilo mojemu položaju. Zanimivejše je bilo nadaljno pripovedovanje. Orisal mi je dolgo dobo svojega bivanja v mestu, in ko sem slišal vse, sem bil presenečen. Spoznal sem človeka brez lastne volje, večno izgubljenega, toda do dna duše prepričanega, da ne dela prav. Strme sem poslušal zgodbo o divjem zakonu, v katerem živi že dvanajst let z neko žensko in zgražal sem se, ko mi je pravil o njunih pretepih.

„Moja baba je kot smola,“ je končal, „prime se te in te ne zapusti. Jaz ji ne branim proč in nazadnje bi mi bilo zelo ljubo, ako bi me ostavila. Toda rajši pretrpi in si tiho maže rane. Kakor pri meni, tako bi lahko živela povsod, prav povsod: če hoče biti sita, si mora oskrbeti hrano, ako hoče spati pod streho, mora poravnati stanarino.“

„Zakaj pa ti ne greš stran?“ sem se drznil omeniti.

„Na to ni mogoče odgovoriti. Neka nevidna sila te priklepa k tem razmeram, da vztrajaš kljub največjim neugodnostim, živiš v revščini in najhujšem pomanjkanju, samo da zadostiš svojim tihim nagibom. Prepričan sem, da bi cerkveno poročen niti pol leta ne strpel poleg take žene, kot je moja.“

„Potemtakem jo ljubiš, ali kaj.“

„Ljubim, ha, ha! Imeniten dovtip! Povem ti, da sva se pred petimi dnevi zbila, hudo zbila, opljuvala sva drug drugega in nazadnje sva se stepla. Od tedaj se še nisva videla, jaz nisem šel

vse dni k njej. Popolnoma lahko živim brez nje. Ampak tako je, no. — Nocoj pojdem na stanovanje.“

Molčal sem in si tolmačil njegov „tako“. V duhu sem si predstavljal žensko: morda je dolga, suha stvar, s izpitim, bledim obrazom z pohlepniimi očmi in velega telesa, morebiti je pa kozava, debelušna ter okornega života, gleda topo in izbuljeno, žganje pije in se kotali po tleh. Končno bi jo bil rad spoznal in rekel sem tovarišu, da grem zvečer ž njim na stanovanje. Ustrašil se je in me pogledal zbegano; nato je zganil grlo, kot bi požrl kost in hkrati me je opozoril na solnčni zahod. Med najinim pogovorom je solnce dokončalo svojo dnevno pot in se izgubljalo za daljno morsko obzorje. Zadnji žarki so krilili iz ožarjene daljave in kot za slovo so odevali površino mesta in skalnata brda z otožno vijoličasto barvo.

Nerazumljivo se mi je zdelo, zakaj mi tovariš ne odgovori naravnost in me hoče zabavati s solnčnim zahodom; toda čutil sem, da se v duhu družim z idiličnim večerom in pustil sem ga v miru. Dolgo je zrl na morje, ne da bi bil trenil z očesi. Parkrat sem se skrivaj ozrl nanj, na obrazu sem zapazil tiho skrb. Že je bilo mračno in doli v mestu pod nama so v dolгих verigah gorele luči, ko sva se odpravljala nazaj. Tovariš je stopal nenavadno hitro, kakor bi ga bil čakal kje nujni popravek.

„Kam se ti mudi, saj grem s teboj do kraja, prav do doma.“

Nekaj je zagodrnjal v mrak.

„Rad bi spoznal tvojo ženo, ker si mi toliko zanimivega pripovedoval o njej,“ sem nadaljeval. „In če imaš morebiti prostora, bi tudi čez noč ostal pri tebi. Zavetišče . . .“

„Zakaj ravno k meni?“ se je v tem hipu zadrl nad mano in obstal na cesti, z rokami v žepih.

Osupnil sem. Par trenutkov sva si na ta način stala nasproti.

„Zakaj hočeš ravno k meni,“ je pričel govoriti zasopljeno. „Čudno se mi zdi, da bi te ravno moje stanovanje tako silno zanimalo. Kamor se obrneš, vidiš isto. Pri meni ni prostora za prenočišča. Soba, v kateri stanujeva, je majhna, mokra klet, brez poda in brez vsega. Postelje nimava nobene, leživa na kupu slame. Gabilo bi se ti gotovo: baba je grda, neverjetno ostudna . . .“

Mahoma se mi je posvetilo v glavi, odkod njegova razburjenost in nisem mogel krotiti smeha. Potolažil sem ga in mu obljubil, da ne bom iskal ne žene, ne stanovanja. V prvi ulici sva se hladno ločila in napotil sem se proti zavetišču.